

foto MIHA FRAS

Pogrešani in spravljeni: Domobranci v Logatcu so še vedno daleč od grobov, končali pa itak niso v enem kosu

Logaška klavnica

V Logatcu so osvoboditelji iz domobrancev delali krvavice

Osvoboditelji so po zavzetju Logatca ob koncu vojne v mestu zbrali domobrance, pripadnike vaških straž in tiste, ki to niso bili, v mesariji pri gostilni Korenčan in se jih tam, kot se za klavnico spodobi, po mesarsko znebili. Ta kanibalski ples smrti je Logatec odel v travmatičen oblak, ki je poslej pritiskal na kraj in njegove prebivalce. Niti v sanjah se o tem ni upal nihče govoriti. Toda vsi so to ves čas vedeli. In s tem so morali živeti. Kdor s tem ni mogel živeti, je zbežal. Najmanj do Argentine.

Mesarija, logaških fantov grob

Moški iz Rovt, Gornjega in Dolnjega Logatca in Hotedršice so bili obveščeni, naj le pridejo v mesto, ker se jim ne bo zgodilo nič, ker je vojna tako in tako že končana. Če pa se ne bi javili, naj bi imeli težave tako oni kot njihovi svojci.

Potem ko smo v rubriki PP 007, pred tedni objavili pismo Milana Turka iz Logatca z naslovom Povojne kolone, so se nam začeli javljati bralci z različnih koncev sveta, ki so ali potrdili, da so se v Logatcu maja in junija 1945 resnično dogajale stvari, ki »osvoboditeljem« niso v čast, ali pa nas napadali, kot je storil Jože Jeršin, ki je bil v tistem času komandant mesta Logatec, in nam je v svojo obrambo povedal, »da je kaj takega nemogoče početi v še tako hudi vojni grozoti«. Glede na to, da si je bivši logaški poveljnik že priskrbel advokata Zorana Mraka, prav tako znanega udeleženca NOB, smo se potrudili tudi mi in pričeli brskati po logaški zgodovini. Logaška zgodovina pa se očitno začenja šele v sedanosti. Potem ko so se pojavili prvi necenzurirani podatki o dogodku leta

1945, je bilo Mladino v Logatcu nemogoče kupiti, iz trafike je začela izginjati takoj, ko je prispela, Logatčani so prepričani, da je vso naklado pokupil novi lastnik gostilne Korenčan, sicer vnuk starega mesarja, ki je, kot pravijo, izgubil razum in se ni upal spati brez luči, morda ravno zaradi grozot, ki se nikoli ne morejo zgoditi. Poraz osvoboditeljev pa je grobo prizadel tudi ženo komandanta Jeršina, Marijo, ki je, mimogrede, tudi hčerka starega Korenčana. Prišla je na obisk k staremu razrednemu sovrážniku, ki je bil v tistih časih mobiliziran kot bolničar, in ga prosila, če bi javno izjavil, da

Jeršin je nekega večera kmalu po osvoboditvi prišel v trgovino okoli 21 ure, ko sem že pospravljala, in rekel, naj mu dam žico, ki jo potrebuje za klanje živine na dveh nogah.

Jeršinovi z vso zadevo nimajo nič opraviti. Toda ali je res, da so Jeršinovi nedolžni, ali je možno, da komandant mesta ni vedel, kam je izginilo več sto nedolžnih vaščanov, ki v bistvu niso bili niti vojni ujetniki, krivi so bili, ker niso sodelovali s partizani. Francka Hodnik je v »logaški pomlad« izgubila brata, med vojno je bil pri domobrancih, ker pa se ni čutil krivega in ni imel na vesti nobenega greha, ni odšel z glavnino na Koroško, ampak je ostal doma. Po zasedbi Logatca je okleval, tako da se je javil šele kak mesec potem, ko so to storili tudi njegovi prijatelji. Sestra mu je nosila hrano h Korenčanu, kjer naj bi bilo po njenem mnenju zaprtih kakih sto fantov, med njimi so bili tudi partizanski

dezerterji, splošen občutek pa je bil, da so z njimi ravnali kar lepo, lahko so se sprehajali takorekoč po mestu. Toda nekaj dni zatem se je za njimi izgubila vsaka sled. Francka Hodnik pa je kasneje izvedela nekaj več: »Gluhonema Johana Hojan, katere brat je bil hlapec pri Korenčanu, mi je na papir narisala kaj se je takrat dogajalo v klavnici. Moške so žive natikali na mesarske kavlje, rezali so jim jezike, da ne bi kričali, potem pa so se nad njimi izživljali, jim rezali dele teles, spolne organe in kožo. Papirje sem iz strahu zažgala, še vedno pa mislim, da so Hojanovo pustili pri življenju samo zato, ker je bila gluhonema in so bili prepričani, da ne bo govorila o tem, kar je videla.« Takrat dvanajstletni Franc Maček iz Petkovca pri Logatcu, je šel z materjo h Korenčanu po meso. V klavnici je ob vseh stenah videl zložene pare čevljev. Po njegovem mnenju so bili to čevlji na smrt obsojenih, ki naj bi v več obrokih izginili v klavnici pri Korenčanu. Arhivi osvoboditeljev seveda ne govorijo o sojenjih ne o smrtnih obsodbah, še več, leta 1948 je logaški krajevni odbor KPS stranka okarala, naj že končno začne redno in natančneje pisati zapisnike s svojih sestankov. Kaj so torej skrivali v Logatcu tri leta. Zapisnikarica iz tistih pomladanskih dni Vera Tršar se seveda ne spominja ničesar: »V tistem času sem študirala v Ljubljani, bila sem sicer na nekaterih sestankih v Logatcu, vendar nisem vodila zapisnikov. Sem že stara in se ne spominjam tistih časov.« Verjetno pa se tistih časov ne spominja dobro niti komandant Jeršin, za katerega Anka Petriček, katere družina je imela v Logatcu trgovino, trdi: »Jeršin je nekega večera kmalu po osvoboditvi prišel v trgovino okoli 21 ure, ko sem

Grobnica neznanih domobrancev: Brezno na Koševcu, kjer so končale žrtve kanibalskega holokavsta

že pospravljala, in rekel, naj mu dam žico, ki jo potrebuje za klanje živine na dveh nogah.»

Priče zločina

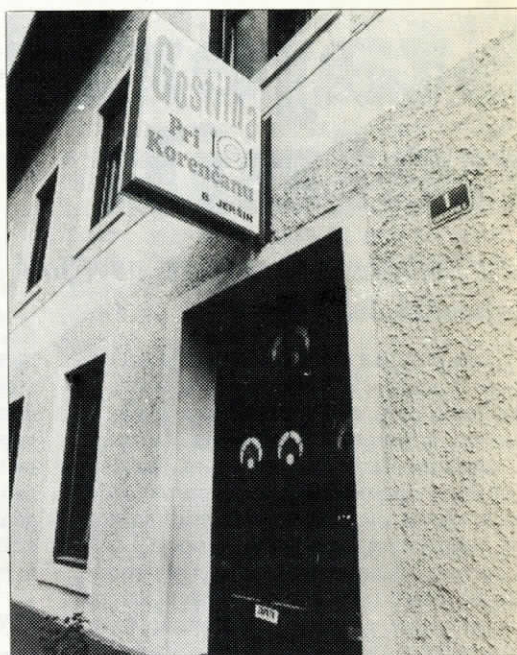
Izseljenci iz Argentine so nam poslali telefaks, v katerem pod prisego izjavljajo, kaj naj bi se zares zgodilo v Logatcu. **Franc Zorec** je izvedel od domobranskega zobozdravnika **dr. Jožeta Zajca**, da so ga spomladi kmalu po končani vojni pripeljali na morišče pri Korenčanu. V kanalu ob klavnici je videl kri, ko pa je stražar odprl vrata je zagledal viseča telesa domobrancev. Iz objema smrti se je zobozdravnik rešil, ker ga je zavaroval vladni funkcionar (Tomšič). Tudi **Jože Rupnik** iz Buenos Airesa, prej živeč v *Hotedršici*, potrjuje, da je slišal pripovedovanje doktorja Zajca, hkrati pa ve, da je bil **Ludvik Kržič** po vojni pripeljan h Korenčanu, svoji sosedi je povedal, da ga nameravajo tam ubiti; kasneje je res izginil. **Betka Maček Vitrih** sporoča, da so se zasliševanja vršila v hiši, kjer se je po domače reklo pri »Trohi«, bila je last **Jakoba Mačka**. Mnogi oziroma kar večina od zaslišanih je izginila. Iz pisma, ki ga je **Metod Menart** leta 1975 pisal **Mariji Maček**, lahko razberemo, da so zaslišanje vodili trije moški, zaslišane pa so ocenili s tremi ocenami od 1 do 3: enica je pomenila smrtno obsodbo, dvojka prisilno delo in trojka začasno prostitev. V istem pismu je omenjeno, da so morali imeti ljudje v okolici *Mandrg* zaprta okna na cesto: govorilo se je, da tam mimo prevažajo žrtve v *Šemonovo brezno*.

Jamarji v Šemonovem breznu sicer niso našli nobenih kosti, vendar pa primerjava načrtov iz leta 1932 in leta 1954, ki kažejo predvojno in povojno obliko brezna, pokaže bistvene spremembe. Po vojni so bile stene jame poškodovane zaradi eksplozije. Po načrtu iz leta 1932 lahko na dnu brezna vidimo pregrado, visoko pet metrov, ki je na načrtu iz leta 1954 ni več, pač pa so po vojni jamarji na dnu našli kamenje, ki je bilo prineseno od drugod. To pa seveda

pomeni, da je mogoče, da so bila v to jamo odvržena trupla, na katera so nametali eksplozivna sredstva, nato pa jamo razstrelili in kasneje vanjo nametali večjo količino materiala, ki je trupla skrnil pred očmi radovednežev. Morda sum potrjuje tudi dejstvo, da so jamarje vedno, kadar so se spustili v jamo, pred vhomom v brezno nadzorovali policaji. Logaški jamar **Andrej Mihevc** nam je poleg zloglasnega Šemonovega brezna pokazal še brezno na *Koševcu*, ki je od Logatca oddaljeno kake tri kilometre, v katerem trupel niso kdo ve kako skrivali: v notranjosti jame so sicer s površja nametane skale, ki pa so bile tja vržene šele po tem, ko so logaški jamarji na svojem prvem povojnem obisku jame leta 1962 odkrili, da je dno pokrito s človeškimi kostmi. Svojo najdbo so prijavili policiji, zaradi česar so morali večkrat na zaslišanja. Vendar so kosti v kotu dvorane na dnu jame še vedno vidne. Torej je mogoče, da so tudi te kosti del logaške zgodovine ali pa so bile prinesene od drugod. Sicer pa je bila jama od odkritja kosti do začetka sedemdesetih zakrita z bruni in rušo, kar prav tako priča o tem, da nekaterim ni bilo vseeno, ali je jama odprta ali ne.

Vas *Rovte* nad Logatcem je bila med vojno znano domobransko oporišče, v njej je deloval

Gluhonema Johana Hojan, katere brat je bil hlavec pri Korenčanu, mi je na papir narisala, kaj se je takrat dogajalo v klavnici. Moške so žive natikali na mearsarske kavlje, rezali so jim jezike, da ne bi kričali, potem pa so se nad njimi izživljali, jim rezali dele teles, spolne organe in kožo. Papirje sem iz strahu zažgala, še vedno pa mislim, da so Hojanovo pustili pri življenju samo zato, ker je bila gluhonema in so bili prepričani, da ne bo govorila o tem, kar je videla.

Na kraju nekega zločina: Na tem mestu je bila partizanska »klavnica«, klali pa so kar lokalni mesarji

domobranski oddelek, vas pa so branili tudi domačini, organizirani v vaške straže. Po koncu vojne se je večina neuniformiranih moških javila na poziv osvoboditeljev, po pričevanjih pa se iz Logatca ni vrnil skoraj nihče. Po mnenju bivšega organista v vaški cerkvi naj bi izginilo od 200 do 300 moških, tako da je vas po vojni ostala brez moške delovne sile, ostali so res le starčki in otroci do petnajstega leta ali še mlajši. Takratni župnik **France Dovžan** je poskušal vzpostaviti stik z novo oblastjo, vendar »pravega dialoga« ni bilo: osvoboditelji so ga zaprli za štiri leta. Na rovatarskem pokopališču je ogromno grobov z letnico 1945 in pripisom pogrešan, seveda pa imajo take grobove samo pogrešani, ki so imeli dovolj pogumne sorodnike. Družina **Albreht** še vedno nima napisa na nobenem grobu, čeprav so v tistem obdobju odšli v Logatec kar štirje sinovi, ki se niso nikoli vrnili. Nihče pa ne ve, kje so, ali si vsaj tega ne upa javno povedati. Nasploh tako Rovtarji kot Logatčani in Hotenjci neradi govorijo o dogodkih po vojni: »Oblast se bo spet zamenjala, zmagali bodo komunisti in nas vse pozaprli,« nas je opozoril **Jože Nagode**, ki je bil na komisiji v Logatcu ocenjen kot manj nevaren in je bil kasneje iz Logatca odpeljan v zapore v Polju in Šentvidu. V Logatcu so na pobudo občanov že začeli ustanavljati viktimološko komisijo, ki naj bi raziskala dogodke v prvih dneh nove Jugoslavije. Stvari se bodo končno razjasnile in za stotine mrtvih naj bi se po petinštiridesetih letih končno izvedelo vsaj, kje so njihovi ostanki. To potrjuje tudi izjava **Ratka Marušiča**, ki ga v Logatcu poznajo kot domnevnega harmonikarja, ki naj bi s svojim igranjem preglasil rjovenje žrtev: »Za zdaj ne bom dajal nobenih izjav ne v eno in ne v drugo smer.« Ko pa smo ga vprašali, če kaj ve o povojnih dogodkih pri Korenčanu, je odgovoril pritrdilno.

**Miha Štamcar
Jani Sever**